

BİR
ŞEHZADENİN
HATIRATI

Vatan ve Sürgünde Gördüklerim ve İşittiklerim

ALİ VÂSİB EFENDİ

Yayına Hazırlayan:
OSMAN SELAHADDİN OSMANOĞLU

TİMAS TARİH

MUKADDİME*

1. Hatıratımı yazmamın sebebi:

Memleketime ve diyâr-ı gurbete ait hatıralarımı yazmağa karar vermemin en mühim sebebi, sevgili oğlum Osman Selahaddin'in memleket ve menfadaki hayatıma vâkıf olması ve yarım asırlık bu müddet zarfında Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerindeki vekayiin ve ailemizin bu müddet zarfında geçirdiği hayata vâkıf olmasına matuftur. Bundan başka, onu Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında ailemizin üyelerinin yaşamlarında olup biten çeşitli hadiselerle aşına olmasını da hedefliyordum. Şahsiyata girişmemeğe, objektifane bahsetmeğe gayret edeceğim. Her hususta düşündüklerimi açıkça yazacağım ve hissiyatıma kapılmamağa gayret edeceğim.

2. Osmanlı Hanedanında Veraset:

Hatıralarıma başlamadan evvel 625 sene devam eden hanedanımızın ne süratle imparatorluğu kurduğu ve makam-ı hilafeti de ele alarak memlekete ve İslamiyet'e ettiği hizmetleri ve bilâhare inhitâtı esnasındaki vekayiden ve ailemizin âdât ve ananâtından bahsetmeği faydalı addediyorum. Osmanlı Devleti kuruluş tarihi olarak kabul edilen 1299'dan Sultan Altıncı Mehmed Vahideddin'in memleketten ayrıldığı 1922 senesine kadar, Osmanlı toprakları hanedanın kurucusu Osman Gazi'nin erkek neslinden 36 padişah tarafından devamlı bir şekilde 600 seneden fazla bir müddet hüküm sürdü. Bu hususta Osmanlı hanedanı

* Yazarın kaleminden çıkan Mukaddime bölümüne, yayına hazırlama hususunda katkıda bulunan Raşit Çavaş tarafından yapılan genişletici bilgiler, bu bölüm boyunca gri renkli olarak belirtilmiştir.

Nesiller: Sultan Abdülmecid (önde ortada), en büyük oğlu Sultan V. Murad (önde solda), onun tek oğlu Şehzade Mehmed Selahaddin Efendi (önde sağda), onun en büyük oğlu Şehzade Ahmed Nihad Efendi (solda ayakta), onun en büyük oğlu Şehzade Ali Vâsib Efendi (sağda ayakta), Mehmed Selahaddin Efendi'nin küçük oğlu Şehzade Osman Fuad Efendi (ortada duran). Bu bir kişinin fotoğrafı aynı gün çekilmiştir.

Avrupa tarihinde yegâne bir numune olmuştur. Avrupa'da hüküm sürmüş hanedanların hepsinde, muhtelif zamanlarda, hanedanlarının devamını sağlamak için, kadın yoluyla neslin intikaline teşebbüs etmişlerdir.

Bâni-i devlet Sultan Birinci Osman'dan Birinci Sultan Ahmed'e kadar, babadan oğula 14 padişah gelmiştir. Saltanatın babadan oğula geçtiği bu müddet 318 sene sürmüştür. Dinimiz ve ananemiz icabı ailenin en yaşlısı, reisi olarak kabul ve hürmet edildiğine göre, hilafet makamına Sultan Ahmed-i Evvel'in ihdas ettiği usul daha müreccah görülmüş. Bir de Sultan Ahmed-i Evvel 27 yaşında vefat ettiğinde, oğulları tahta geçmek –ve aslına bakılırsa en çok da büyük saygınlıktaki Halife makamını işgal etmeleri için pek genç olduklarından ve bazı eslâfı gibi kardeşinin canına kıymamış ve hayatını bağışlamış olduğundan, Birinci Mustafa 1617'de padişahlık makamına getirildi. Bu tarihten itibaren Osmanlı tahtı, –padişahın ölümü -veya hal' edilmesi üzerine– hanedanın en yaşlı şehzadesine intikal etmiştir. “Ekber ve erşed” [yaşça daha büyük ve reşit] diye bilinen bu usule göre 300 sene boyunca hüküm sürmüş olan 22 padişahın hepsi, saltanatı babalarından doğrudan devralmasalar bile padişah çocukları olmuştur. Bu gelenek günümüzde de hanedan reisinin tesbitinde hâlâ kullanılmaktadır. Örf ve ananelerimize uyarak, ailemizin büyüklerine daima büyük bir saygıyla muamele edilir. Böylelikle veraset usulü, babadan ilk doğan erkek evlada (ekber evlat) geçtiği ‘primogenitur’ esasından, ailenin yaşça en büyük erkeği olan ‘senioratus’ esasına kaymış oldu; Osmanlı ananesi doğrultusunda, babası padişah olmayan bir Veliahd Şehzade'nin tahta çıkmasını önleyecek hiçbir şey yoktu. Bundan dolayı padişahların ancak yaşlı olarak tahta cülûs ettiklerinden, kuvve-i iradedden mahrum bir vaziyette olduklarına şek ve şüphe yoktur. Bu suretle cenklerde ordularının başlarında bulunamamışlardır. Maamafih yine arada bir gelen cengâver, faal ve genç padişahlar bilfiil seferlere iştirak etmişler ve büyük kahramanlıklar da göstermişlerdir.

İslamiyet'in bidayetinde hilafet şartı intihab idi. Bu şart değişmediği halde Araplardan Emevî ve Abbasî hanedanları zamanında bu ailelerden halifeler gelirdi. Hazret-i Muhammed'in ölümü üzerine, Peygamber'in yakın izleyicileri tarafından, sahabesi Ebubekir ilk Halife olarak intihab edildi. İkinci Halife Ömer, Ebubekir tarafından seçildi. Onun halefi Osman, Ömer'in bu amaçla atadığı küçük bir grup tarafından seçildi. Dördüncü Halife Ali ise, Medine halkı tarafından seçildi. Ne var ki, Emevî, Abbasî ve Fatımî Hanedanlarının kurulması üzerine, yeni Halife daima yönetimdeki ailenin üyeleri arasından seçilmeye başladı. Bilâhare Osmanlı hanedanı Sultan Selim zamanında hilafeti Araplardan aldığında yine böyle devam etmiş. Saltanat makamında bulunan Osmanlı hükümdarı

Yavuz Sultan Selim

400 seneden fazla aynı zamanda halife olmuştur. 29 Ağustos 1516'da Hilafet, Abbasîlerden Sultan I. Selim'e geçti; bunu takip eden dört yüzyıl boyunca, Osmanlı Sultanları aynı zamanda İslam Halifeleri oldular. 1517 başında, Sultan Selim Kahire'yi fethetti ve Mekke ve Medine şehirlerinin simgesel anahtarları kendisine teslim edildi; aynı yılın Temmuz ayında Sultan Selim'e ayrıca Hazret-i Muhammed'in Kutsal Emanetlerini de teslim edildi.

Hilafet şartlarından biri de kuvvetli ve askere malik olmasıdır. Ancak saltanat haklarından mahrum edilen ailemizin son halifesi olan –ve Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından hilafete getirilen– Abdülmecid Efendi

örneğinde, durum böyle değildi. Ancak saltanat haklarından mahrum edilen ailemizin son halifesi Abdülmecid Efendi, ailemizin ekber ve erşedi olarak, ta bidayetteki gibi, intihab usulü ile hilafet makamına getirildi. Dinimiz icabı padişahlar tarafından, Hıristiyan hükümdarlarda olduğu gibi tac gibi mutantan şeyler haram görülerek kullanılmamış, ancak hanedanımızın bayrağı, tuğrası ve arması olmuştur. Osmanlı devletinde büyük ailelere şecerelerini tasnif etmek ve bunlara derece derece lakaplar verilmesi de âdet olmamıştır.

3. Osmanlı Hanedanının Âzâ ve Mensupları:

Unvanlar

Padişahlar isimlerinden evvel sultan ve sonra da han lakaplarını ihraz etmişlerdir. Sultan lakabı eskiden şehzadelere de verilmiş, ama takriben 1600 senesinde kaldırılmıştır. Ancak isimden sonra kullanılan *sultan* lakabı, Osmanlı prenseslerine aittir. Bu prenseslerin erkek evlatlarına *beyzade* [*sultanzade*], kız evlatlarına *hanımsultan* ve zevcelerine *damad* lakabı verilmiştir. Şehzadelere ise isimlerinden sonra *efendi* tesmiye olunmuş. Padişah gibi birçok lakaplarımız, lisanımızdaki diğer çok kelimeler gibi, Acemceden alınmıştır. Şehzade ise şah-zadenin mu-

haffefidir. Padişahlara zât-ı hazret-i şevket-meâb, şehriyarî, zât-ı şahane diye hitap edilir. Necabet-meâb şehzadelere devletlü, necabetlü Şehzade Efendi Hazretleri denir. Prenseslere devletlü, ismetlü Sultan Efendi Hazretleri denir. Şehzade veyahut beyzade olan damadlara damad-ı hazret-i şehriyarî denir; diğer damadlar kendi unvanlarını taşırlar, ayrı unvanları olmayanlara Beyefendi denir. Padişah zevcelerine, ismetlü kadınefendi, şehzade zevcelerine ise ismetlü hanımefendi denir. Kadınefendiler ve hanımefendiler, hanedanın erkek ve kadın âzâları gibi, S.M.I. (Sa Majesté Impériale) ve S.A.I. (Son Altesse Impériale) lakapları taşımazlar. Maamafih birçok merasim ve bayramlarda diğerleri gibi bulunurlar. Dinimiz icabı, taaddüd-i zevcatdan [nikâh altında birden fazla kadın bulundurma] dolayı olacak, bu kadın ve hanım efendilere imparatorluk lakapları verilmesi âdet olmamıştır. Hanedanımızda erkek nesline verilen ehemmiyetin bariz işaretlerinden biri, padişah veya şehzade kızı olan sultanların çocuklarının hanedan “âzâsı” değil, hanedan “mensubu” sayılması ve bu mensubiyetin kendi çocuklarına intikal edememesidir. Şehzadeler bidayette valiliklerde ve ordu başlarında hizmetlerde bulunurlardı. Bilâhare son zamanlarda bu usullere nihayet verilerek işsiz güçsüz bir halde saray köşelerinde imrar-ı hayat ettiler. Ancak Meşrutiyet’ten sonra Harbiye Nazırı Damad Enver Paşa’nın himmeti ile şehzadeler askerlik mesleğine sülûk ederek âli tahsil ve stajları için Almanya’ya gönderildiler. Maalesef benim yaşımdakilere pek vakit kalmadan, üst üste gelen harpler ve ihtilaller neticesi memleket ve millete bir hizmet edebilmek mümkün olamadı. Damadlar arasında sadrazamlık, nazırlık, âyân âzâlığı ve hükümette çalışanlar pek çok olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin son 50 yılı içinde hanedanla ilgili bazı kararnameler yayınlanmıştır. 57 maddeli son Kararname 8 Kanunisani 1336 (8 Ocak 1920) tarihinde Sultan Vahdeddin tarafından yürürlüğe konmuştur.

Kararnamenin İkinci maddesi:

“Hânedân-ı âl-i Osmân evvelen hükümdârân-ı âl-i Osmân hazerâtının sulbi sahih evlâd-ı zükûr ve inâsı ve saniyen evlâd-ı zükûrunun batnen ba’de batnın sulbû sahih evlâd-ı zükûr ve inâsıdır.

Hânedân efrâdının zükûru “Şehzâde” unvanını ve “Devletlü necâbetlü efendi hazretleri” elkâbı ile inâsı “Sultan” unvanını ve “Devletlü sultan hazretleri” elkâbı ile yâd olunurlar usûl ve teâmül-i kadîmi vechile vâris-i saltanat olacak şehzâde “Veliahd” ünvânını ihrâz eder.

Bunu günümüz Türkçesine çevirecek olursak:

“Osmanlı hanedanı, birinci derecede Osmanlı hükümdarlarının nesebi sağ-

lam kız ve erkek çocukları, ve ikinci derecede erkek çocuklarının nesilden nesile devam eden nesebi sağlam kız ve erkek çocuklarıdır.

Hanedan âzâsının erkekleri “şehzade” unvanına sahip olurlar ve “Devletlü necabetlü efendi hazretleri” lakabıyla anılırlar. Kızları ise “Sultan” unvanını taşıır ve “Devletlü sultan hazretleri” lakabıyla anılırlar. Eskiden beri uygulanan usûle göre saltanata vâris olacak şehzade “Veliahd” unvanını alır.”

Kararnamenin Üçüncü maddesi:

“Padişâhân-ı izâm ve şehzâdegân-ı kirâmın sicill-i hânedânda mukayyed zevcâtı ile sultanların evlâd-ı zükûr ve inâsı ve zevcleri efrâd-ı hânedândan olmayıp ancak hânedân-ı saltanat mensup addolunurlar.”

Bunu günümüz Türkçesine çevirecek olursak:

“Padişahlarla şehzadelerin hanedan sicilinde kayıtlı eşleri ile sultanların erkek ve kız çocukları ile eşleri hanedan efradı olamazlar ancak hanedana mensup sayılırlar.”

Son kararnamenin bu iki maddeleri eski kararnamelere uygundurlar ve onlara dayanarak günümüzde durum şöyle değerlendirilebilir:

İkinci Madde – Hanedan Âzâları – Osmanlı hükümdarlarının erkek sulbünden gelenlerdir.

1. Aile Reisi: Şehzadelerin en yaşlısı.
2. Şehzadeler: Doğrudan doğruya Osman Gazi sülbünden inen Padişahlar ve Şehzadelerin oğulları. Çocukları hanedan âzâsıdır.
3. Sultanlar: Doğrudan doğruya Osman Gazi sülbünden inen Padişahlar ve Şehzadelerin kızları. Çocukları hanedan mensubudur.

Üçüncü Madde – Hanedan Mensupları

1. Sultanzadeler (veya Beyzadeler): “Sultan” unvanını taşıyan Hanedan âzâsının erkek çocukları. “Sultanzade” unvanı annelerinin hanedan üyesi olduğunu gösterir ve kendilerine mahsus olduğundan, zevceleriyle ve çocuklarına geçmez.
2. Hanımsultanlar: “Sultan” unvanını taşıyan hanedan âzâlarının kız çocukları. Unvanları zevclerine ve çocuklarına geçmez.
3. Hanedan âzâlarının zevc ve zevceleri:
 - a. Padişahların zevceleri – Kadınefendiler ve Hanımefendiler.
 - b. Şehzadelerin zevceleri – Hanımefendiler.
 - c. Sultanların zevcleri – Damadlar.Diğer aile ferdleri Sultanzadelerin ve Hanımsultanların sulbündendirler.

4. Osmanlı Hanedan Protokolünde Sıralama ve Unvanlar:

1. Padişah / Hâkan:

Unvanı: İsmnin başına Sultan ve Sonuna Hân getirilir.

(ör.: Sultan İkinci Mahmud Hân.)

Avrupada Unvanı: His Imperial Majesty

Sa Majesté Impériale

2. Valide Sultan:

Padişahın annesidir.

Unvanı: Devletlü, iffetlü Valide Sultan.

Avrupada Unvanı: Her Imperial Majesty

Sa Majesté Impériale

3. Şehzadeler:

Protokolde yaş sırasına göre yer alırlar.

Unvanı: Devletlü, Necabetlü Şehzade Efendi Hazretleri

Şimdi sadece Efendi denilir.

Avrupada Unvanı: His Imperial Highness Prince

Son Altesse Impériale Le Prince

4. Sultanlar:

Protokolde yaş sırasına göre yer alırlar.

Unvanı: Devletlü, İsmetlü Sultan Efendi Hazretleri.

Şimdi, sadece Sultan denilir.

Avrupada Unvanı: Her Imperial Highness Princess.....

on Altesse Impériale la Princesse.....

5. Kadınefendiler:

Padişahın ilk 4 zevcesi

Protokolde evlenme tarihlerine göre yer alırlar.

Unvanı: Birincisine: İsmetlü Başkadınefendi

Diğerlerine: İsmetlü Kadınefendi

Avrupada Unvanı: Her Majesty

Sa Majesté

6. Sultanzadeler (veya Beyzadeler):

Protokolde yaş sırasına göre yer alırlar.

Unvanı: Sultanzade Beyefendi.

Avrupada Unvanı: His Highness Prince

Son Altesse le Prince

Zevceleri, kızları veya oğulları prens ve prenses kabul edilmezler. Protokolde yerleri yoktur. Hiçbir unvan kullanamazlar.

7. Hanımsultanlar:

Protokolde yaş sırasına göre yer alırlar.

Unvanı: İsmetlü Hanımsultan.

Avrupada Unvanı: Her Highness Princess

Son Altesse la Princesse

Zevcleri, kızları veya oğulları prens veya prenses kabul edilmezler. Protokolde yerleri yoktur. Hiçbir unvan kullanamazlar.

8. Damadlar:

Damad olan Şehzade veya Beyzade, Damadlar protokolünde yer almaz. Damadların protokoldeki yeri evlendikleri tarihe göre belirlenir. Damadlar boşandıkları takdirde unvanlarını kaybederler ama zevceleri Sultan vefat etmiş ise unvanlarını muhafaza etme hakları vardır.

Unvanı: Damad-ı Şehriyari Beyefendi

Avrupada Unvanı: His Highness

Son Altesse

9. Şehzade Zevceleri:

Şehzadelerin yaş durumuna göre protokole girerler.

Unvanı: Birinci hanıma “İsmetlü Başhanımefendi”

Diğer hanımlara “İsmetlü Hanımefendi”

Avrupada Unvanı: Her Highness Princess

Son Altesse la Princesse

5. İzdivaçlar:

İzdivaç bahsine gelince, dinimiz icabı, taaddüd-i zevcatdan dolayı padişahlar ta bidayetden beri muhtelif din ve milletlerden kadınlarla evlenirlerdi. Bunlardan bazıları Türk kökenliydi, ama birçoğu başka milliyetlere mensup olabildiği gibi, bazıları da farklı dinlerden mühtediler oluyordu. Daha önce belirtildiği gibi, Padişahın ilk dört zevcesinin resmî *Kadınefendi* lakapları vardı. Dörtten sonraki dört

izdivaçtaki kadınlar *ikbal* lakabını alırlar. Daha sonrakilere *gözde* denirdi. Şehzadelerin aynı zamanda en fazla dört zevceleri olurdu. Bidayette ailemiz birçok ecnebi kadınlarla evlenmişler, bunlar meyanında kral ailelerinden prenseslerle izdivaç edilmiş. Aynı zamanda Selçukî Devleti'nin inkırazı ile Anadolu'da teşekkül eden beylerin ailelerinden de gelinler alınmış. Korsanların, esircilerin getirdikleri dilber ecnebi kızlarla da izdivaçlar olmuş. Sonraları Kırım hanlarından kızlar ile izdivaçlar olmuş, ama Osmanlı Devleti'nin sonlarına doğru ekseriya Çerkez, Abaza, Gürcü ve saire kızlarla evlenmek de âdet olmuştur. Bunlardan doğan erkek ve kız çocuklar şehzade ve sultan olarak kabul edilmiş. Padişah, hilafeti temsil ettiğinden, tasvibi ile olan her aile âzâsının izdivacı nikâh addedilerek şerî olması bir kanun şeklindedir. Bu muhtelif millet ve mezhebden olan kadınların nüfuzu pek mühim olmuş ve tarihimizde büyük roller oynamışlardır. Saltanata geçmek için, genç şehzadelerin aralarındaki rekabet maalesef ekseriya bu kadınların tesiriyle olmuş Padişahların bu kadınlara meyli ve muhabbetleri müddetince çocuklarının itibarları çıkıp inmiştir. Padişahların kardeşleri ve çocukları hakkında idam kararları da bazen bu kadınların nüfuz ve tesiriyle olduğuna şek ve şüphe yoktur.

1924'de memleketi terk ettiğimiz tarihten beş sene evvele kadar bu usul ile izdivaçlar merî idi. Ancak Sultan Abdülhamid'in beşinci oğlu Abdürrahim Hayri Efendi ve amcam Osman Fuad Efendi ilk defa olarak Avrupa usulü izdivaç yaparak, Hıdiv ailesinden, bir müddet Bursa Valisi olan (ve Mısır'ın Hıdiv ailesinin bir mensubu Prens) Abbas Halim Paşa ile refikası Prenses Hadice'nin iki kerimeleri, Emine ve Kerime ile evlendiler.

O zaman veliahd mevkiinde olan Abdülmecid Efendi'nin oğlu Ömer Faruk Efendi, Padişah Sultan Mehmed Vahideddin'in kızı Sabiha Sultan'la evlendi. Sultan Abdülmecid'in yedinci oğlu Şehzade Selim Süleyman Efendi'nin ikinci oğlu Şehzade Mehmed Şerafeddin Efendi, Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'nin büyük kızı Şükriye Sultan ile ve Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzade Seyfeddin Efendi'nin ikinci oğlu Şehzade Mahmud Şevket Efendi ise Sultan Abdülhamid'in ikinci kızı Naime Sultan'ın kızı Âdile Hanımsultan ile evlenmişlerdir. Ben ise memleketi terk ettikten dört sene sonra Nice'de, Sultan Mehmed Reşad'ın en küçük oğlu Şehzade Ömer Hilmi Efendi'nin tek kerimesi Emine Mukbile Sultan'la 1928'de nişanlandık ve 1931 senesi yine Nice'de evlendik. Bu suretle ailemizden taaddüd-i zevcat âdeti kalkarak modern tarzda izdivaçlar oldu.

Sultanlar ise, padişah tarafından çeyiz yapılarak, Türk, Çerkez, Arnavut zatlara ile evlendirilirdi ve damadlara paşalık, beylik rütbeleri verilirdi. Ekseriya damadlar Osmanlı asil şecereli ailelerden intihab olunurdu. Sultana padişah bir yalı ve konak veya köşk satın alıp verirdi. Memleketi terk ettikten sonra, damadlar

asil ecnebi Müslüman ailelerinden de oldu. Haydarabad Nizamı'nın iki oğlu, biri halifenin kızı Dürrüşehvar Sultan ile evlendiği gibi, diğeri de halam Âdile Sultan'ın kızı Nilüfer Hanımsultan'la evlendi. Sultan Reşad'ın en büyük oğlu olan Şehzade Ziyaeddin Efendi'nin en küçük kızı Mihrimah Sultan, Ürdün'ün ilk hükümdarı olan Kral Abdullah'ın küçük oğlu Emir Nayef'le izdivaç etti. Osmanlı sultanlarının bazıları sürgünde olduğumuz dönemde Mısırlı prenslerle evlendiler. Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin üç kerimesi (Neslişah Sultan, Hanzade Sultan ve Necla Sultan,) üç Mısır hanedanından prenslerle (Prens Abdülmünim, Prens Muhammed Ali İbrahim ve Prens Amr İbrahim) evlendiler. Orhan Efendi'nin kızı Fatma Necla Sultan, Prens Muhammed Said Halim'le evlendi. Bundan başka, Abdürrahim Hayri Efendi'nin tek kızı Selçuk Sultan, İbrahim Tevfik Efendi'nin en küçük kızı Fevziye Sultan gibi, diğer Sultanlar da, asil ailelerden gelen Mısırlılarla izdivaç ettiler.

Şehzadelerden de, vatandan ayrılmamızın ertesinde, zaman zaman diğer hanedan ailelerine mensup kadınlarla evlenenler çıktı. Sultan Abdülhamid'in en küçük oğlu ve arkadaşım Âbid Efendi ise, 1937'de Arnavutluk Kralı Ahmed Zogo'nun hemşiresi Prenses Seniye'yle evlendi. Kayınbiraderim Şehzade Mahmud Namuk Efendi ise, yine bir Mısır prensesi olan Emine Fazıl'ın kızı Şehrazad Hanım'la evlenmişti. Bu izdivaçlar bazen talâk ile neticelendi. Velhasıl Birinci Harb-i Umumi'den beri taaddüd-i zevcat âdeti ailemizde mer'î olmadı.

6. Merasimler, Âdetler ve Kıyafetler:

Eski günlerde, padişahlar uzun kollu kaftan giyerler ve üzerinde muhteşem mücevher takılı bir sorguç bulunan bir sarık sararlardı. 1808'den 1839'a kadar hüküm süren Sultan II. Mahmud, Saray-ı Hümayun'da giyim kuşam kurallarında son derece kapsamlı değişiklikler getirdi. Sarık yerine fes kullanımının başlatmasının yanı sıra, kaftan ve şalvarın yerini de bir çeşit redingot ve pantolon aldı. Padişahlar, Müşir rütbesini taşırlar ve kimi zaman askerî üniforma giyerlerdi. Saltanatının son dönemlerinde, Sultan Reşad askerî üniforma ve fes kullandı. Sultan Vahideddin de merasimler esnasında bir feldmareşal üniforması giyer ve kalpak takardı. Abdülmecid Efendi'nin artık bir askerî rütbesi olmadığı ve Padişah olmayıp sadece Halife unvanına sahip bulunduğundan, kendileri bir istanbulin –Avrupa tarzı bir frakın eşdeğeri olan bir çeşit kuyruklu ceket- giyerdi. Kimi zaman nişanlarını taktığı da olurdu. Resmî gün ve bayramlarda sultanlar, kadınefendiler ve hanımefendiler saraya gittiklerinde mutlaka yaşmak ve ferace giyerlerdi. Bu pek latif bir manzara arz ederdi.. Çarşaf ve peçe ancak adi günlere münhasırdı.

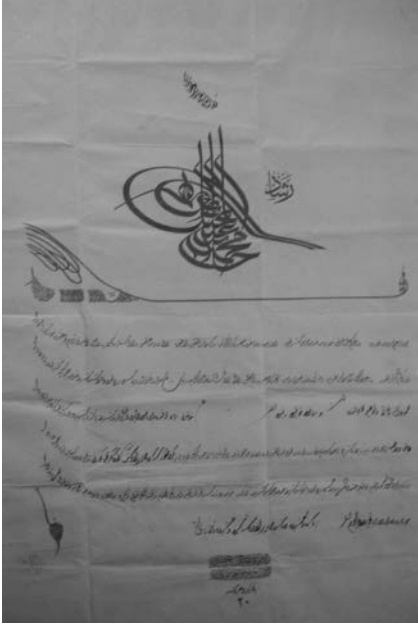
Sultan II. Abdülhamid
bir cuma selâmlığı
merasimi sırasında.

Yeni bir padişah tahta çıktığı veya zevcelerinden birinin çocuğu doğduğu zaman, camiler ışıklarla donatılırdı. Gece boyunca, kutlamalar düzenlenir ve havai fişek gösterileri yapılırdı. Bunun yanı sıra, bir Şehzadenin doğumunu ilân etmek için, gün içinde beş defa yedi pâre top atışı yapılırdı. Bir Sultanın doğumu halinde de gün boyunca beş defa beş pâre top atışı yapılırdı. Bununla birlikte, padişahın arzusuna göre bu top atışlarının sayısı artırılabilirdi gibi azaltılabilirdi de.

Ailemizin ananevi âdetlerinden biri de saltanata geçmek âdeti, ki yaş sırasının pek mühim addedilmesidir. Ailenin en yaşlısı aile reisi addolunduğuna göre, mevki sırası yaş sırasına tabîdir. Bu suretle her hanedan âzâsının protokolde sırası muayyendir ve merasimlere de bu suretle iştirak ederler. Küçükler büyüklerin ellerini öperler ve bu, erkeklerin arasında da merîdirdi. Bir yaş fark bile olsa, küçük büyüğünün elini öpmek bir ananevi âdettir. Herkes, tahttaki padişah'ın oğulları ve kızları da dahil olmak üzere, aile büyüklerine saygı göstermek zorundaydı; bu âdet bugün de geçerlidir. Aile âzâsı birbirlerine “Birader”, “Hemşire” diye hitap ederler. Mevki-i iktidarda olan padişahın oğulları ve kızları diğer hanedan âzâlarına tefevvuk ederlerdi. Bunun da ötesinde, ailenin yaşlı üyelerine, sadece uzaktan akraba olsalar bile “amca/dayı” veya “teyze/hala” diye hitap edilir.

Merasimler meyanında iştirak ettiklerim:

1. Cuma selamlıklarına padişahın ata binerek gitmesi anane idi ve merasim her cuma İstanbul'daki farklı bir camide yapılırdı. Bilâhare Sultan Abdülhamid-i Sani bu usulü tatbik etmeyerek araba ile Cuma selamlığına çıkardı ve avdetde kendi arabayı kullanarak Yıldız Sarayı'na avdet ederdi. Sultan Abdülhamid Yıldız Sarayı'nda ikamet ettiğinden, saltanat müddetince, saraya çok yakın yaptırdı-

Ahmed Nihat Efendi'ye Kâbe'nin iç temizliği için yetki veren Berat. 25 Mayıs 1911.

ğı (1886'dan itibaren) Yıldız Camii'ne selamlığa çıkardı. Şehzadelerden ve damadlardan ancak kendi oğulları ile damadları bulunurmuş. Bu merasime vükela ve vüzera, erkân-ı devlet ve askeriye büyük üniformalarla iştirak ederlerdi. Sultan Abdülhamid'en sonra tahta çıkan iki padişah, selâmlık merasiminin eski usul icrasına geri döndülerse de, onlar da artık camiye at sırtında değil, arabayla gidiyorlardı. Halife Abdülmecid zamanında müteaddit Cuma selamlıklarına iştirak ettim. Bazen saltanat kayıklarıyla ve bazen atlara binerek bu merasime iştirak ettik. Bazen de saltanat arabası ile halife camiye gelirdi ve biz de kendisini gideceği camide karşıladık.

2. Hırka-i Saadet merasimi Topkapı

Saray'ında icra olunur ve ramazanın on beşinci günü padişah ya deniz tarikiyle veya kara tarikiyle Topkapı Sarayı'na gider. Merasim ile Hırka-i Saadet (Peygamberimizin hırkası) açılır ve bu ziyaret esnasında Hicaz'dan gelen yazılı mukaddes tülbentler herkese (kadın ve erkek) tevzi olunurdu. Küçük iken bu merasime kadınlarla iştirak ettiğimi hatırlıyorum. Bu merasime hanedan âzâlarının yanı sıra, yüksek devlet ricaliyle saray mensupları da katılırdı; merasim önce erkekler için icra edildikten sonra, tüm Sultanlar, Kadınefendiler, İkballer ve çocukları için de bir daha tekrarlanırdı.

3. Kadir gecesi alayının ekseriya Büyük Ayasofya Camii'nde olması âdet idi.

4. Kurban ve ramazan sonunda Şeker bayramlarında sabah namazı alayları: Bayram muayedeleri Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu'nda icra olunur ve pek mutantan olurdu. Bu hususta hatıralarımda Sultan Reşad ve Sultan Vahideddin devirlerinde gördüğüm muayede merasimlerinden bahsedeceğim. Bu merasimlerde bidayette başmüşir ve bilâhare başmabeyinci olan zat sırmalı saçak tutar (Sultan Abdülhamid'in saltanat döneminde bu Hanedan-ı Hümayun Müşiri

tarafından yapıldı) ve padişahın ailesi ve erkân-ı ruhaniyeden gayri herkes saçağı öper ve padişaha arz-ı tazimat ederdi. Sultan Abdülhamid evâhir-i saltanatında bu merasimi Yıldız Sarayı'nın Merasim köşkünde yaptırdı.

5. Biat merasimi tahta çıkan bir padişaha bağlılık yemini için yapılan merasimdir. Topkapı Sarayı'nın Babüssaade Kapısı'nın önünde olur. Muhteşem kapının önüne altından saltanat tahtı kurularak, aynı muayede merasimi gibi icra olunur ve padişaha arz-ı ubudiyet ile biat edilir. Yalnız muayededeki gibi saçak öpülmez. Bir başka fark da, hiçbir kadının hazır bulunmamasıydı. Bu merasime bizzat bir kere iştirak ettim, o da Sultan Vahideddin'in biat merasimi idi. Cülûs ve veladet-i hümayun günlerinin geceleri mükellef donanma ve şenlikler yapılır ve fişekler atılırdı.

6. Padişahların kılıç kuşanma merasimi (kılıç alayı da denir) Eyüb Sultan'da icra olunur. Konya Mevlevi şeyhi gelir ve padişaha kılıcı kuşatırdı. Son padişah Sultan Vahideddin'e Trablusgarb Şeyhi Senusi kuşattı ve o merasimde bulundum. Surlardan resmî arabalarla, merasim ile Eyüb Sultan'a gidilir ve türbenin camisinde bu merasim icra olunur.

7. Saltanat alâmetleri:

A) “Tuğra” (Tuğra-yı Şâhâne)

Osmanlı hükümdarlar silsilesinin ikinci padişahı Orhan Gazi'den itibaren, her padişah kendine mahsus bir tuğra'ya sahip oldu. Her tuğra da tahttaki padişah'ın babasının ismi, El Muzaffer Daima terkinin eklenmesiyle, ilgili padişah'ın ismi yer alır. Mesela, Sultan I. Abdülhamid'in tuğrası şöyledir: Abdülhamid Han bin Ahmed el-Muzaffer

Daima. Sultan II. Mahmud'dan itibaren bazı padişahların tuğralarında, ana monogramın sağ tarafında, ya padişahın genel olarak tanındığı isminin (mesela, Sultan Mehmed Reşad örneğinde, “Reşad”) ya da kendisini tarif eden bir sıfat (Sultan II. Mahmud örneğinde, “Adlî”) gibi ayrı bir işaret (mahlas) yer almaya başlamıştır. Eğitimsiz bir göz için, aynı döneme mensup Sultanların “tuğraları”nın genel şeklinde hiç-

Sultan V. Mehmed Reşad'ın tuğrası.

bir fark yok gibi görünür; oysa ki, her biri ilgili Sultan'a mahsus ayrıntıları ihtiva eder. İslam'daki insan suretleri kullanılmasının yasak olması nedeniyle, Osmanlı sikkelerinde saltanat süren Sultan'ın başı yer almaz; bunun yerine paraların üstüne tahttaki padişahın "tuğra"sı konulurdu.

B) Osmanlı Arması

Osmanlı Arması

Osmanlı Arma-yı Hümayunu ondokuzuncu yüzyılda, Sultan Abdülmecid'in saltanatında kabul edilen bir yenilikti. Osmanlı padişahlarının aslında bir armaları yoktu; bir armaya sahip olma fikri, ilk olarak Kırım Harbi'nin ardından, İngilizlerin Osmanlılarla daha yakın bir işbirliği peşine düştüğü bir dönem olan 1856'da, Kraliçe Victoria tarafından Sultan Abdülmecid'e Dizbağı Nişanı takdim edildiği zaman ortaya atıldı. Fransızlar hemen bundan önce padişah'a bir Légion d'Honneur vermişlerdi ve İngilizler hiçbir konuda geri kalmak isteme-

diklerinden, Dizbağı Nişanı'yla cevap vermişlerdi.

Gelenek mucibince, Dizbağı Nişanı alanların hanedan sancakları ve armaları, Winsdor Kalesi'ndeki St. George's Şapeli'nin duvarında sergilenir. Osmanlı padişahlarının hiç armaları olmadığına göre, Sultan Abdülmecid örneğinde bu sergileme yapılamadı. Bu yüzden, Kraliçe Victoria, Devlet Arma Kurumu'nun* üst düzey bir üyesi olan Sir Charles Young'dan, Sultan Abdülmecid için bir arma tasarlamasını istedi. Sir Charles araştırma yapmak üzere İstanbul'a geldi ve bir yıl sonra hazırladığı taslakları Sultan Abdülmecid'e gösterdi. Padişah'ın bir tasarımı beğenmesi üzerine, hazırlanan arma St. George's Şapeli'nde sergilendi.

En tepedeki altın güneş, Saltanat'ı simgeler; hilâl biçimli ayın üzerindeki "tuğra", tahttaki padişahın tuğrasıdır; hilâlin kendisi de İslam'ı simgeler ve hilâlin içinde şu ibare yer alır: El-Müstenedü bi-Tevfikâti'r-Rabbâniyye, Mülkü'd-Devleti'l-Osmaniyye ("Osmanlı Devletinin Toprakları Kadir-i Mutlak'ın rehberliğine ve yar-

* Ben 1960 yıllarının başlarında bu müessesenin hesaplarını tetkik eder ve bilançolarını hazırlardım.
– Osman Osmanoğlu.

dımına güvenir”). Kırmızı bayrak Osmanlı Devletini, yeşil bayraksa Hilafeti temsil eder; bu iki bayrak arasındaki kalkan, Zodyak burçlarını imleyen on iki yıldızla çevrilidir ve onun üstünde hanedanın kurucusu Osman Gazi’yi simgeleyen bir sor-guç bulunur; bereket boynuzundan görünen çiçekler sevgi ve şefkati simgeler; silah-lar devletin kudretini, terazi adaleti, onun altındaki kitaplar ise, Kur’an ve hukuku simgeler. En alttaki nişanlar ise, liyakati ödüllendiren devlet sistemini temsil eder.

8. Nişanlar ve Madalyalar:

Osmanlı nişanları meyanında Sultan İkinci Mahmud devrinde ihdas olunan murassa *İftihar* nişanı bir güneş şeklinde mücevherlerle muhat bir beyzî nişandır. Bu ancak ailemizin yaşlı erkânı ile çok mühim mertebeye varmış vüzerâyâ, Sad-riazam, Şeyhülislam, Serasker, heyet-i vükelâ üyesi, nâzır, Hassa Alayı Mabeyn Başferiki veya Ordu-yu Hümayun feriki gibi üst düzey mevkilere ulaşan askerî ve mülkî ricale pek nadir olarak verilen bir nişandır. Ancak, bunun yanı sıra, Prens Metternich ve Lord Palmerston gibi tanınmış yabancı devlet adamlarına da verildiği olmuştur.

Sultan Abdülmecid’in ihdas ettiği *Mecidiye* nişanı ise beş derecedir. Bu nişanın, sadece devlet hizmetinde istisnâî bir himmet gösteren Osmanlı tebaasına verilmesi icap ediyordu, ama uygulama-da onun da yabancılara verildiği durum-lar görülmüştür. Bu nişanın beş derecesi vardı (Mecidiye nişanının birinci rütbesi Sultan Reşad devrinde bana verilmiştir.) Nişan, gümüşten yapılmı, yedi ışınlı bir güneşten oluşuyordu; her bir ışının ara-sında bir yıldız ve hilâl vardı. Ortadaki

İftihar Nişanı

Mecidi Nişanları
(Birinci ve Üçüncü dereceler)

Osmanî Nişanı (Birinci derece)

Osmanî Nişanı (Üçüncü derece)

madalyonda, koyu kırmızı mineyle çevrelenmiş tuğra-yı hümayun yer alıyordu; üzerinde Hamiyet, Gayret ve Sadakat ibareleri yazılıydı.

Sultan Abdülaziz ise 1861'da *Osmanî* nişanını ihdas etmiştir. Osmanî adı ile, I. Osman'a atıf yapılıyordu. 1862'de Sultan Abdülaziz bir Bursa seyahati yapmış-

tı; orada Osman Gazi'nin türbesinde I. Osman'ın sandukasına bu nişan yerleştirildi. Tasarım Mecidî Nişanı'nın-kine benziyordu. Ne var ki, Osmanî Nişanı'nın ihsan edilmesi, daha büyük bir onur anlamına geliyordu ve genellikle Mecidî Nişanını almalarından bir süre sonra, yine devlet ricaline takılıyordu. Bu nişan da beş sınıftır ve bunun da murassası vardır. Kordelasının ortası yeşil ve yanları kırmızıdır.

Hanedan-ı Âli Osman nişanı

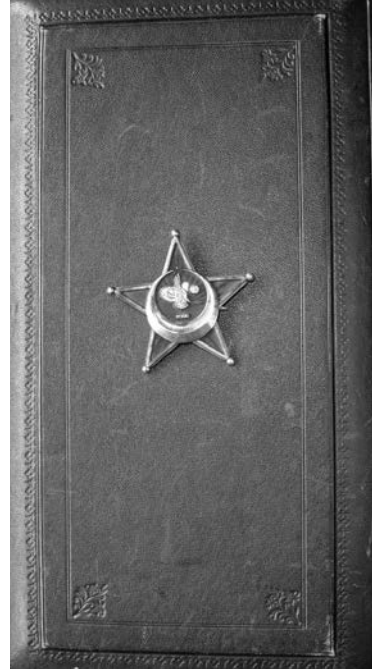
Sultan Abdülhamid-i Sani hanedanımıza mahsus *Hanedan-ı Âl-i Osman* nişanını ihdas etti. Bu nişan kırmızı ve beyaz mine ile altından bir kolyedir ve hanedan âzâları şehzadeler, sultanlar ve validesultanlara veri-

lir. Bununla birlikte, bu nişan da Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'ya olduğu gibi, (aralarında Almanya ve Avusturya imparatorları, İtalya Kralı ve İngiltere Kralı VII. Edward'ın yer aldığı) yabancı hükümdarlara da verilmiştir. Kırmızı ve beyaz mineyle çevrilmiş oval bir altın madalyondan oluşan ve bir zincire asılan sade tasarımlı bir nişandı.

Bir de Sultan Abdülhamid-i Sani zamanında 1878'de ihdas edilen *Nişan-ı Ali-i İmtiyaz* ilk ihdas edildiğinde, Mecidî ve Osmanî nişanlarından daha üstün bir nişan olması amaçlanmıştı. Rütbe işaretleri, göğse takılan büyük bir yıldız ile daha küçük iki özdeş rozetten oluşuyordu. Bu nişan bir tek sınıf, cevahirli murassadır ve ancak pek büyük rütbeleri ihraz etmiş zevata, ecnebi hükümdarlarına (Bunlar arasında Alman İmparatoru I. Wilhelm, Alman İmparatoriçesi Augusta, Avusturya İmparatoru I. Franz Joseph, İtalya Kralı I. Umberto, Rus Çarı II. Alextander ile İngiltere Kraliçesi Victoria yer alıyordu) ve hanedanımızın büyüklerine tevcih olunur. Kordonu ise yarı yarıya kırmızı-yeşildir.

Hanımlar için de yine murassa cevahirli *Şefkat* tesmiye edilen bir nişan vardı. Şefkat Nişanı, 1878'de Sultan Abdülhamid tarafından ihdas edilen ve sadece kadınlara mahsus bir nişandı. Tasarımın ana özelliği, beş köşeli bir yıldızdı ve madalyonun üzerinde Hamiyet, İnsaniyet ve Muavenet ibareleri bulunuyordu. Başlangıçta kaza ve doğal afetlerin kurbanlarına veya yaralılara bakan kadınlara ihsan edilmesi niyetiyle yapılmıştı. Ne var ki, uygulamada sistemli bir şekilde Sultanlara, Kadınefendilere ve İkballelere ve (daha seçici bir yaklaşımla) harem-i hümayunun üst düzey kadınlarına verilmesinin yanı sıra, İngiltere Sefirinin karısı Lady Layard gibi başka milliyetlerden kadınlara da ihsan edilmiştir.

Bu nişanların birinci rütbeleri ve murassaları göğsün sol aşağı tarafına takılır, ikinci rütbeleri ise göğsün sağ tarafına iliştilir. Üçüncü rütbeleri yakaya talik olunur, dördüncü ve beşinci rütbeleri ise göğse, madalyaların yanına talik olunur.

Osmanlı Harp Madalyası

Abdürrahim Hayri Efendi, Birinci Dünya Harbi'nde sivrilten bir topçu subayıydı. Harp alanında gösterdiği cesareten dolayı Liyakat Nişanı'yla ödüllendirilen tek aile üyesiydi. Filistin'deki Osmanlı topçusunu İngiliz saldırısına karşı muvaffakiyetle geri çekip Suriye'de bir gün daha savaşmıştı. Aynı zamanda Kayzer'in seçkin Husar Birliği'nin bir üyesiydi.

Bunlardan başka askeri ve mülki birçok madalyalar da vardır. Örneğin, bir çeşit Nişan-ı Âli-i İmtiyaz olarak ihdas edilen Liyakat Nişanı vardı. Sadakat ve Şecâ'at Nişanı genellikle alt düzey ordu mensuplarına takılıyor olmakla birlikte, liyakat sahibi sivil memurlara ihsan edildiği de oluyordu. Bundan maada liyakat ve imtiyaz madalyaları altın ve gümüş, askeri hizmetlere göre donanma madalyası ve saire de mevcuttur. Altınları birinci derece erkân-ı askeriyye, gümüşleri ise daha küçük rütbede zabıt ve askerlere verilir.

Osman Fuad Efendi, Alman Husar üniformasıyla. Resmi en büyük ablasına ithaf etmiş: “*Hemşirem Behiye Sultanefendi’ye takdim. Biraderiniz. 12 Ağustos 1915*”

1915’de, Bilhassa harp madalyaları arasında yıldız şeklinde kırmızı renkli harp madalyası ki Birinci Harb-i Umumi’de ihdas olunmuştur. Bittabii hanedanımızın askeri rütbeleri olduğundan nişan olarak bizlere de verilirdi Bilhassa bilfiil Birinci Harp’te şehzadelerden Sultan Abdülhamid mahdumu Abdürrahim Hayri Efendi ile amcam Osman Fuad Efendi’ye meydan-ı harbde bulunduklarından bu nişanlar verilmiştir. Kaymakam Abdürrahim Efendi Birinci Dünya Harbi’nde topçu kumandanı olarak Filistin muharebesinde toplarını bin müşkülâtla düş-

man yaylım ateşi içinde kurtarabildi. Bu muvaffakiyetinden dolayı Almanlar tarafından pek nadir olarak mümtaz harp kahramanlarına verilen *Pour le Mérite* [Liyakat Nişanı] madalyasına da istihkak kesbetmiştir. Abdürrahim Hayri Efendi vazifesinas, mesleğine vâkıf, değerli bir şehzade idi. Potsdam'daki Askerî Akademi'de talimat görmek için Almanya'ya giden şehzadelere imparator siyah kartal ve kırmızı kartal nişanları verdiği gibi Bavyera ve saire kralları tarafından da birtakım nişan ve madalyalar aldılar.

Ananemiz mucibince padişahların vefatlarında nişan ve kılıçları doğrudan doğruya halefi padişahın uhdesine geçer ve vefat etmiş padişahın evlatlarına miras kalmaz. Bu suretle bunlar Topkapı Sarayı'nda mahfuz kalırdı.

9. Marşlar:

Sultan Mahmud-ı Sani'den itibaren padişahların kendilerine mahsus marşları oldu. Sultan Mahmud'un marşını Sultan Vahideddin çaldırttığı gibi, Sultan Abdülmecid'in marşını da Trablus Harbi'nden sonra Sultan Reşad çaldırmıştır. Sultan Abdülhamid'in Hamidiye Marşı vardır.

Son yedi Sultanın her birinin saltanat döneminde, merasimlerde farklı bir marş çalınmıştır. Bu Osmanlı marşları Marş-ı Sultanî olarak anılırdı. Kimi zaman bir padişahın, vaktiyle daha önceki bir hükümdar için bestelenmiş bir marşı yeniden kullandığı da olmuştur.

Sultan II. Mahmud: **Mahmudiye Marşı**, 1829'da Giuseppe Donizetti Paşa tarafından bestelendi.

Sultan Abdülmecid: **Mecidiye Marşı**, 1839'da Giuseppe Donizetti Paşa tarafından bestelendi. 1847'de Franz Liszt tarafından bestelenen ve Mecidiye Marşı'nın temasının varyasyonlarından oluşan "Grand Paraphrase"ın da ara sıra çalındığı olmuştur.

Sultan Abdülaziz: **Aziziye Marşı**, 1861 civarında Callisto Guatelli Paşa tarafından bestelendi.

Sultan V. Murad: **Mecidiye Marşı** yeniden kullanılmaya başladı.

Sultan II. Abdülhamid: **Hamidiye Marşı**, Yesarîzade Ahmed Necib Paşa tarafından bestelendi.

Sultan Mehmed Reşad (V. Mehmed): **Reşadiye Marşı**, Italo Selvelli tarafından bestelendi ve 1912'de İtalya'yla Trablusgarb'de yapılan savaşın sonuna kadar kullanıldı. Daha sonraki dönemlerde **Mecidiye Marşı** yeniden kullanılmaya başlandı.

Sultan Mehmed Vahideddin (VI. Mehmed): **Mahmudiye Marşı** yeniden kullanılmaya başladı.

Halife Abdülmecid (Efendi'n)in kendine ait bir marşı yoktu, kendisinin Halifelik döneminde, Cuma selamlıklarında 1921'den itibaren Türk millî marşı olan **İstiklâl Marşı** çalınırdı.

Bu marşlar dışında, hanedan âzâları tarafından başka marşlar da yazıldı. Bunlar arasında en tanınmışları, Şehzade Burhaneddin Efendi'nin (Sultan II. Abdülhamid'in dördüncü oğlu) bestelediği "Grand March" ile Fehime Sultan'ın (Sultan V. Murad'ın ikinci kızı) bestelediği "İttihad-ı Millî Marşı" idi.